

Fragmentas iš ekspozicijos „Salos pilis XIX a.“ V. Neliubino nuotr.

darbai, kuriuose užfiksuoti vis dar nykstantys pilies griuvėsiai, nežiūrint visuomenės pastangų konservuoti Trakų salos pilį ir saugoti nuo tolesnio nykimo. Romantišką nuotaiką kelia ežero bangų mūšos garsai, prietema salėje, o istorinę praeitį primena atsidengiantys grindyse „lobiai“.

Spalio 27 d. Trakų istorijos muziejus sukvietė visus besidominčius Vytauto Didžiojo asmenybe bei jo epocha į tradicinių renginių. Šia proga muziejaininkai pristatė visuomenei atnaujintą ekspozicijos salę „Salos pilies restauravimas XX a.“ Naujojoje ekspozicijos salėje apžvelgta beveik šimtmetį trukusi Trakų salos pilies restauravimo istorija. Stengtasi kuo plačiau pristatyti žmones, kurių iniciatyvos, pasiaukojamo darbo dėka buvusi Vytauto Didžiojo rezidencija buvo prikelta naujam gyvenimui ir tapo vienu labiausiai lankomų istorijos ir kultūros objektų Lietuvoje. Vitrinose eksponuojami restauravimo projektų autorių, architektų brėžiniai, istorinės nuotraukos, kurių dėka galima pamatyti restauravimo darbų ciklą nuo 1903 m. pirmųjų konservavimo ir restauravimo darbų iki 1987 m., kai salos pilis buvo beveik restauruota. Didingas pilies kompleksas tapo pagrindine miesto dominante ir Trakų simboliu.

2009 m. gruodžio mėnesį muziejaininkai rengė atidarymui paskutinę ekspozicijos salę, kurioje lankytojai galės susipažinti su tautinių mažumų – karaimų ir totorių – trumpa įsikūrimo Lietuvoje istorija, kalba, religija bei papročiais.

Įrengus šią salę, bus baigtas Trakų salos pilies centrinių rūmų 5 ekspozicijos salių atnaujinimo darbų etapas, užtrukęs beveik dvejus metus.

Kviečiame apsilankyti! ■

Fragmentas iš ekspozicijos „Salos pilis XIX a.“ V. Neliubino nuotr.

Gintarinio skridinio iš
Daktariškės fragmentas
III tūkstm. pr. Kr.
LNM

Baltų menas: naujo pasakojimo paieškos

Dr. Marius IRŠĖNAS

Pamažu, regis, imama suvokti, kad muziejaininkai daiktai patys savaime mažai ką reiškia. Tik mes patys juos surikiuojame į prasmingus vizualius derinius, pagal kuriuos kuriame istorijas. Tie deriniai dažnai lieka nematomi ir sufleuroja apie save tik viena kita iliustracija istorikų raštuose. Muziejai pagal tuos pasakojimus išdėsto senienas ekspozicijų vitrinose ir pakviečia žiūrovus į nuolatines ar laikinas parodas, pasakojančias apie išnykusias gentis, praėjusių metų stilius ar stovėjusius rūmus. Tai, ką atrinkame į šias parodas ir kaip tai pateikiame, daugiau pasako ne apie gentį, stilių ar rūmus, o apie mus pačius, apie tai, kas mums svarbu šiandien, ką mes norėtume matyti praeityje ir ko dar tikimės iš jos ateityje. Su tokiomis mintimis ir norisi aptarti Taikomosios dailės muziejuje Vilniuje vykstančią parodą „Baltų menas“.

Kiekvienas praeitį kolekcionuojantis muziejus savo ekspozicijose ir fonduose turi tai, ką galėtume pavadinti baltų menu. Tai archeologinių tyrinėjimų metu ir atsitiktinai rasti metalo papuošalai: žiedai, apyrankės, antkaklės, karoliai, segės. Atskleidžiant praėjusių laikų buitines įvairovę ir turtingumą, tai dažniausiai eksponuojama kartu su kirviais, dalgiais ir girmomis. Daug dėmesio dailės objektams buvo skirta parodoje „Baltiško ornamento paieška“ (Lietuvos nacionalinis muziejus,

Kiauraraščio diržo skirstiklio fragmentas. Sidabruotas žalvaris, Stragnų kapinynas, IV a.

Žalvarinio įvijinio
smeigtuko iš Patilčio
galvutės fragmentas.
1500-1200 m. pr. Kr.
VDKM

THE BALTIC ART: IN SEARCH OF A NEW NARRATIVE

Dr. Marius IRŠĖNAS

The Baltic Art exhibition held July-December 2009 at the Museum of Applied Arts in Vilnius was dedicated to the Lithuanian Millennium.

Every museum in Lithuania has some exhibits that represent the Baltic art, either on display or as a part of their collections. Metal ornaments, finger rings, bracelets, necklaces, neck-rings are examples of such. They are either stray finds or were revealed in the process of different archaeological excavations. The rationale of "The Baltic Art" exhibition was to raise general awareness of profuse visual resources of the Lithuanian past. The exhibition was structured on a thematic scenario. The strategy was chosen with clear realization that given the multifaceted nature of the phenomenon that we call the Baltic art, by aspiring to tell everything, we would have risked to say nothing. This exhibition was the first attempt to present the Baltic art in the same manner as Celtic, Germanic or Scythian art is usually presented.

1. Žalvarinis raitelio pavidalo kabutis iš Didvyčių. XI–XII a.
2. Žalvarinio kryžminio smeigtuko iš Lazdininkų fragmentas. LDM
3. Ažūrinė segė. Žalvaris. III-IV a. Radimo vieta nežinoma. MLIM
4. Lankinė segė schemine zoomorfine galvute iš Vidgirių. Sidabras, auksas, juodinimo technika. MLIM.
5. Antropomorfinė figūra – vėrinio skirstiklis iš Juodkrantės lobia. Kopija iš R. Klebso kolekcijos, h 9,7 cm.
6. Juostinė apyrankė, puošta iš išorės ir vidaus kaltais ornamentais, iš Skaudvilės lobia. Sidabras. NČDM

1991) ir „Senieji lietuvių papuošalai“ (Lietuvos dailės muziejus, 1988). Dar ir šiandien nepraranda aktualumo 1958 ir 1966 metais išleisti papuošalams skirti Lietuvių liaudies meno albumai, kuriuose chronologine tvarka pristatyti visi baltų menui priskirtinų dirbinių tipai ir jų įvairovė. Tačiau 2009-ųjų „Baltų meno“ parodos rengėjai nuėjo kitu keliu. Pasirinktas teminis scenarijus, nes suprasta, kad, norėdamas viską papasakoti, gali ir nieko nepasakyti, nes tai, ką galima pavadinti baltų menu, yra labai daug aspektų apimantis fenomenas. Vien ko verti nesuskaičiuojami archeologiniai ir liaudies meno rinkiniai. Šiuo metu populiarėjančios vizualizacijos teorijos postulatai teigia, kad vaizdas yra vienas iš aktyviausiai istorinę sąmonę formuojančių veiksnių, kad žmogus nuolat dalyvauja sąmoningoje ar nesąmoningoje tų vaizdų atrakoje. Tad kokią istoriją pasakoja šios parodos vaizdai ir kokias nūdienos aktualijas jie atspindi?

Viena temų skirta gintarui – medžiagai, kuri tiek profesionalioje, tiek populiarioje kultūroje siejama su baltiškumu. Nors mūsų protėviai gintarą mieliau eksportuodavo į tolimus kraštus nei patys jį šlifavo, juodame vitrinose fone šviečiančios gintaro karolių apvaros duoda peno pamąstymams apie subtilesnį nei šiandien gintaro grožio suvokimą ir jo apdirbimo lygį. Akivaizdu, kad priešistorėje nesizavėta neapdirbtais gintaro gabaliukais ir nebijota jo derinti su tokiais medžiagomis kaip bronzos ir stiklas.

Naujas intelektualines madas atspindi ir susitelkimas į vieno daikto istoriją. Pasirinkta šiandien beveik nežinomo papuošalo, krūtinės smeigtuko, formos raida: nuo kaulinių primityvių lazdelių iki sudėtingų, beveik nefunkcionalių kryžinių smeigtukų, sujungtų ilgiausiomis grandimis ir apkarstytų įvairiausių formų kabučiais. Ši vitrina yra puikus inspiracijų šaltinis šiandienos dizaineriams, beje, tai ir matyti šiuolaikinių jaunų juvelyrų Eglės Čėjauskaitės, Jurgitos Erminaitės ir Kristinos Dulevičiūtės darbuose, kurie priešistorinių santūrių, kartais net rūsčių smeigtukų kaimynystėje sušildo ir net paryškina pastaruosius, o šiuolaikiniai papuošalai šalia priešistorinių taip pat matomi visai kitoje perspektyvoje. Geriausiai tokio sugretinimo intencijas parodos kataloge atskleidė menotyrininkė Jurgita Ludavičienė. Ji rašo: „Baltų kultūros palikimas – mūsų savitumo, tautinio ir asmeninio tapatumo dalis. Tai, kas ateina iš protėvių, kas pažįstama ir artima net nesuprantant, kodėl, kas svarbu ir būtina. Tai, be ko nebūtų mūsų – tokių, kokie esame dabar. Ornamentai ir formos, dainų ir pasakų fragmentai – visa tai sudaro neįkainojamą klodą, iš kurio galima semtis įkvėpimo ir atramos. Tačiau baltiškoji kultūra ir jos artefaktai nėra labai populiarūs šiuolaikinėje lietuvių dailėje; menininkai dažnai (nežinia, iš pagarbos ar nuobodulio) vengia bet kokių asociacijų su giliausiomis savo pačių šaknimis. Ir be reikalo. Juk iš tiesų sunku rasti kitą tokią gelmę, kur slypėtų tiek daug nepanaudotų resursų, idėjų, užuominų, tuo tarpu baltiškieji klodai čia, šalia, mūsų istorijoje ir atmintyje.“¹ Iš tiesų šios parodos pagrindinis tikslas – atkreipti ne tik menininkų, bet ir visuomenės dėmesį į milžiniškus vizualinius mūsų praeities kodus.

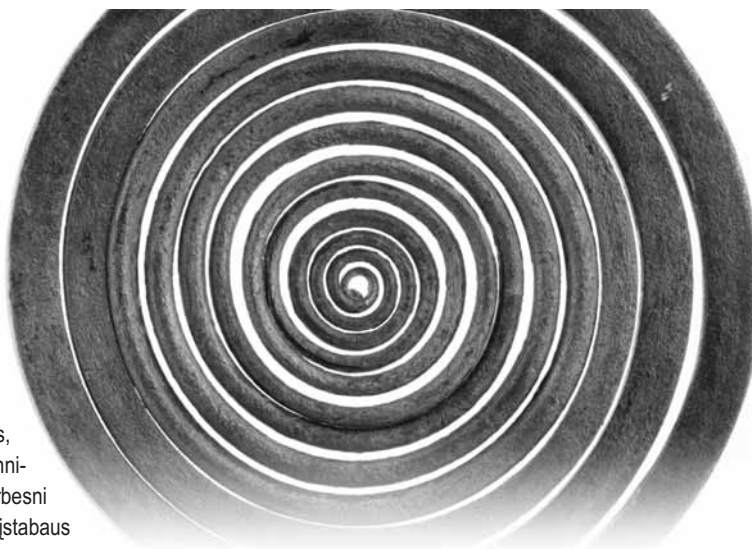
Žiedui skirtoje vitrinoje – minimalistinės nuotaikos. Aštuoniasdešimt žiedų laužyta linija iliustruoja šio papuošalo įvairovę. Čia pamatai formos modernumą ir archajiškumą vienu metu, kartu suprantai, kad senuosius žiedus nuo šiandieninės juvelyro vitrinos skiria tik laiko rūdys ir žalia patina.

Yra laikoma, kad visas baltų menas yra geometrinis, tad Anos Bitner-Vroblevskos parengtoje temoje, skirtoje geometriniam motyvui, apsiribojama tik pirmaisiais amžiais po Kristaus, kada klestėjo iš Romos imperijos perimta ažūro ir emalio technika, vėliau pamiršta baltų kraštuose. Į vieną vietą surinkti svarbesni baltų pasaulio papuošalai, sukurti šiomis technikomis. Tai ir įstabaus grožio krūtinės juosta iš Bandužių, taip pat legendinis emalio puoštas sidabro diržas iš Krasnyj Boro, kadaisė priklausęs Konstantino Tiškevičiaus kolekcijai.

Ar tikrai baltams būdingas tik geometrinis stilius, galima suabejoti, apžiūrinėjant antropomorfinių ir zoomorfinių motyvų turinčius dirbinius. Juvelyrikoje retus schematiškus žmonių veidelius kompensuoja dvi akmeninės statulos, vadinamosios prūsų „bobos“, atvežtos iš Varšuvos archeologijos muziejaus. Savo archajišku monumentalumu jos prilygsta skitų ir keltų akmeninei skulptūrai. Žvelgiant į įvairių segių kolekcijas aiškiai matyti, kaip sąlyginai realinės gyvūnų galvutės laikui bėgant paprastėja ir virsta abstrakčiais motyvais, lyg įrodydamos mistinį baltų polinkį į minimalizmą ir viską apimančią geometriją.

Varijavimo geometriniais ornamentais raudona gija keliauja ir per latvių tyrinėtojų Anetės Karsonės ir Baibos Vaskos parengtą temą, skirtą ornamentui bei formos tradicijai tekstilėje ir metalo papuošaluose. Tradicijos tęstinumas atsekamas nuo pirmo tūkstantmečio archeologinių radinių iki XIX a. etnografinės rinkinių. Šioje ekspozicijos dalyje matome svarius dažnai deklaruojamo baltų konservatyvumo įrodymus.

Ar ši tradicija prisimenama šiandien, svarstoma Vaidos Ščioglienės kuruotoje temoje „Archeologiniai objektai ir XIX–XXI a. meninė kūryba“. XIX a. prasidėjo sąmoningas mokslinis senienų rinkimas ir jų fiksavimas, kuris kartu buvo ir meninė interpretacija, nes piešė profesionalūs dailininkai. Archeologinių radinių kompozicijas matome Jono Kazimiero

Vilčinskio albumuose ir Juozapo Ozemblovskio litografijose, kurios parodoje gretinamos su šiandienos grafikų Viktorijos Daniliauskaitės ir Arvydo Každailio darbais. Ekspozicijoje rasime ir Dalios Matulaitės bronzinę skulptūrėlę „Pusiausvyra“. Skulptorė deklaruoja nuolatinį dialogą su praeitimi: „Muziejaus saugyklų ir salių tyloj, akistatoj su žalvario amžiumi, su daiktais – būto gyvenimo reliktais, mūsų protėvių įkapėm, ginklais ir tūkstantinėm raudom, panardintom į žemės tamsą, – iš nuostabos, dėmesio, iš laikino savojo aš, visatos gaudimo, iš blunkančių įrašų mūsų genuose, dvasios klausos ir proto akustikos bunda mintys – žalvario žvilgesio žalčių ir paukščių, saulės ir mėnesio, žmogaus ir žemės prasmės.“² Dideliame ekrane vienas kitą keičia filmuoti performansai „Gyvas muzikinis audinys“ ir „Ugnies misterijos“ – pačios moderniausios interpretacijos, kuriose praeities ženklų įkvėptas meninis kūrybos procesas perteiktas reginiu, judesiu, garsu, veiksmu.

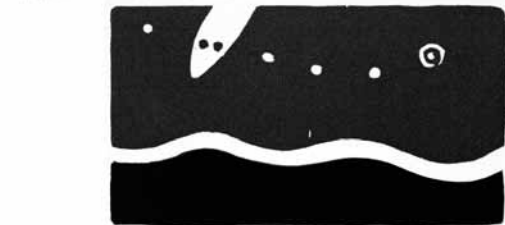
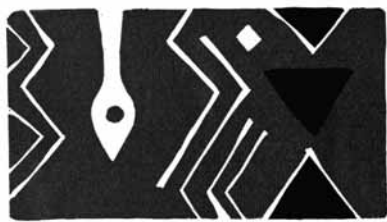
Daug dėmesio skirta XIII–XV a. Lietuvos klestėjimo laikotarpio diduomenės papuošalams. Baltų elitas, sukūręs Lietuvos valstybę, sutelkė savo rankose milžiniškus turtus, kurių fragmentai pasiekė mūsų dienas kaklo vėrinų su kalnų krištalu ar daugiau nei du kilogramus sveriančių sidabro antkaklių pavidalu.

Ieškantiems daugiau informacijos padėjo Elektroninės leidybos namų paruoštas interaktyvus ekranas, kuriame galima rasti išsamius temų ir eksponatų aprašymus, papildomų vaizdo siužetų ir parodoje neeksponuojamų baltų papuošalų.

Kuratoriai savo tikslų siekė ne tik parinkdami temas ir eksponatus, bet ir skirdami išskirtinį dėmesį eksponavimo estetikai. Pagal parodos dizainerio Jono Gerulaičio sumanymą kūriniai eksponuojami juodame fone, apšviečiant juos kryptinga šviesa. Taip sutelkiamas dėmesys ir sukuriamas ypatinga nuotaika. Ne mažiau įspūdingas ir dailininkės Aušros Lisauskienės apipavidalintas parodos katalogas lietuvių ir anglų kalbomis su kiekvienai temai skirtais išsamiais straipsniais ir puikiai eksponatus atskleidžiančiomis fotografijomis, leidžiančiomis pamatyti tai, ko nepavyktų įžvelgti plika akimi.

Atrodo, kad parodos rengėjai kaip paakinimą priėmė 1908 metais užrašytus Lietuvos praeities tyrinėtojo Liudviko Kšyvičio žodžius: „...tai didelis praeities archyvas. Praėjo amžiai, kartų kartos sugulė į kapus, o senovės paminklai stovi ir seka mums praėjusių laikų gyvenimo pasaką. Čia pirmą kartą supratau, kad galime kalbėti apie lietuvių kultūrą, kaip kalbame apie keltų ar skandinavų kultūrą – apie kultūrą [...], kuri buvo visai savaiminga, kuri turėjo savus savarankiško plėtojimosi uždavinius, savus minties ir kūrybos kelius.“³ Ir išties šia paroda pirmą kartą pabandyta pristatyti baltų meną taip, kaip pristatomas skitų, keltų ar germanų menas.

Straipsnis publikuotas žurnale „Dailė“ 2009/2 ■

Viktorija Daniliauskaitė. Paukščių tylėjimas VI. 2002

¹ Baltų menas. Katalogas, V., 2009, p. 663

² Ten pat, p. 606

³ Baltų menas. Parodos vadovas, V., 2009, atvartas